

O događajima u Đakovu tijekom rujna 1991. Milić piše s osloncem na sjećanja vojnika Branislava Petrovića. On je s jednom jedinicom tijekom kolovoza otišao na poligon JNA u Nabrđu kraj Đakova. Na putu su prolazili kroz slavonska sela, gdje su, kako Petrović poslije ironično svjedoči, bili “burno pozdravljeni od dragoga nam i prijateljskog hrvatskog naroda”. Tijekom rujna 1991. snage JNA na području Đakova predale su se hrvatskim snagama, u vezi s čime je Petrović rekao: “Nisam ja imao zašta da se tamo borim. Šta da branim, Hrvatsku od Hrvata?”

Na kraju, širenjem ratnih sukoba, 11. rujna i u Vinkovcima počinje “pakao”. Toga su dana hrvatski gardisti i policajci na barikadi u Vinkovcima zaustavili kolonu vozila JNA, vozila zaplijenili, a rezerviste, inače vojvođanske Mađare, pustili. Kolona je trebala biti pojačanje vinkovačkoj vojarni. Nakon toga su iz Mirkovaca i vojarne u Vinkovcima artiljerijom i tenkovima gađani zgrada Skupštine općine, objekti hrvatske garde i policije i drugi ciljevi u Vinkovcima. I hrvatska je strana otvarala paljbu po vojarni, a borbe su se vodile do 24. rujna. Na kraju su hrvatski predstavnici s JNA 25. rujna dogovorili uvjete pod kojima će se posada JNA povući iz vojarne u Vinkovcima, što je i provedeno.

Milić piše o kapetanu I. klase Branislavu Đorđeviću, koji je vodio obranu vinkovačke vojarne kada se ona našla pod napadom hrvatskih snaga. Poslije je Đorđević napredovao i postao predavač na Vojnoj akademiji u Beogradu. Milić ne skriva svoje razočaranje Đorđevićem, smatra da se on tijekom borbi za vojarnu skrivao u bunkeru i da su spomenute borbe bile uzaludne i besmislene. Zapravo je Đorđević svoje viđenje bitke za vojarnu u Vinkovcima objavio u rujnu 1992. u časopisu Vojske Jugoslavije *Vojska*. Ondje je iznio da je tijekom borbi za vojarnu poginulo 10, a ranjeno 27 pripadnika JNA. No Đorđević nije rekao imena poginulih, pa Milić u svojoj knjizi spominje neke od njih, govoreći da je među poginulim vojnicima bilo i Hrvata. Milić naglašava da se vojarna JNA u Vinkovcima nije na odgovarajući način pripremila za borbu, a da su mnogi komandanti i komandiri pod različitim obrazloženjima napustili vojarnu neposredno prije izbijanja borbi.

Milić je rukopis svoje knjige završio u kolovozu 2009., 18 godina nakon događaja u Vinkovcima. Knjiga je zanimljiv i vrijedan izvor o ratnim događajima u Hrvatskoj i Vinkovcima, sagledanima iz perspektive osobe koja je tada bila u redovima JNA, pri čemu je autor posebnu pozornost posvetio ne samo velikim političkim i ratnim događajima nego i sudbinama pojedinaca koji su se u njima zatekli.

ŠIMUN PENAVALIĆ

Damir JURIĆ, Zlatko BEBEK, *Rosinjača*, Glas Slavonije, Osijek, 2012., 80 str.

Rosinjača je naziv šume topole koja se nalazi jugoistočno od Osijeka. U kontekstu Domovinskoga rata, riječ je o najisturenijoj točki južne obrane Osijeka nakon pada obrambenoga pojasa Ivanovac – Ernestinovo – Laslovo, uzrokovanoga slomom obrane Vukovara. Ondje je 5. prosinca 1991., u vrijeme pojačanih napada Jugoslavenske narodne armije (JNA) i pobunjenih Srba po cijeloj crti obrane Osijeka, došlo do pogibije šesnaestorice pripadnika osječke 106. brigade Hrvatske vojske (HV).

Primarna namjera autora knjige bila je izraditi dokumentarni film o tom događaju. Film je dovršen i prikazan na Hrvatskoj radioteleviziji (HRT) 2011., a knjiga je nastala kao do-datak nakon izrade filma. Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskoga rata (UHDDR) i njezin Temeljni ogranak “Sv. Rok” iz Osijeka, koji su sudjelovali i u filmskom ostvarenju,

dali su inicijativu i idejni doprinos izradi knjige u suradnji s Temeljnim ogrankom "Tvrđa" (Osijek) te Maticom hrvatskom ogranak Osijek. Cilj autora bio je dati svoj doprinos poštovanju žrtve poginulih hrvatskih branitelja i suboraca. *Rosinjača* je pisana publicističkim stilom u memoarsko-esejskoj formi koju prožimaju dijelovi intervjua sudionika tih događaja, pa su njihova sjećanja temelj na kojem je knjiga nastala.

Od dvojice autora, uredništvo potpisuje Zlatko Bebek iz UHDDR-a ogranak "Sv. Rok". On je napisao kratki uvodni tekst "Riječ urednika" (str. 5.), u kojem se pita jesmo li dali sve što je trebalo i što smo mogli da bi hrvatski narod izgradio "prosperitet, blagostanje i sreću" u odnosu na one koji su dali sve – svoje živote – i time nas zadužili (str. 5.).

Prvo poglavlje, "Minirana šuma Rosinjača jesen 2010." (str. 7. – 12.), započinje viješću s kraja kolovoza 2010., kada je autorima stigao pozitivan odgovor HRT-a na njihovu inicijativu za izradu dokumentarnoga filma o bitki u Rosinjači. Tada su se i uputili u šumu, koja onda još nije bila do kraja razminirana. Pritom je nastao opis današnjega stanja u šumi, koja se od 1991. dosta izmijenila, uništena teškim topništvom, ali ponajviše nekontroliranom sjećom tijekom srpske okupacije, pri čemu su se drva slala u Srbiju. Ovo poglavlje stoga završava retoričkim pitanjem: "Mi možemo oprostiti krvnicima, a hoće li im šuma oprostiti?" (str. 11.).

Drugo poglavlje, "Znak generacije" (str. 13. – 18.), kratak je osvrt na obilježja života mladih naraštaja kroz desetljeća druge polovine 20. stoljeća. Uspoređuje se politička i društvena tranzicija u istočnoeuropskim zemljama sa situacijom u Jugoslaviji, koja je imala "retrogradnu, reakcionarnu frakciju utaborenu u Beogradu i do zuba naoružanu" (str. 14.). Opisuje se i prijelaz u ratne devedesete, kada je mlad, tek stasao naraštaj disko-klubove morao zamijeniti bojišnicom.

Treće poglavlje, "Nada i tjeskoba" (str. 19. – 22.), opisuje osjećaje koji su obilježili predratne 1980-e. Krahom komunizma oslobodile su se emocije i težnje potisnute desetljetnim strahovima, narodna energija u obliku novih stranaka, ekonomskih inicijativa, tiskanja novih i do tada slabo dostupnih, zabranjivanih i cenzuriranih knjiga... Sve novine i blagodati novoga demokratskog sustava kratko su potrajale jer su se već tijekom ljeta 1990. pojavile barikade za koje "nije isprva bilo jasno tko je barikade postavio i što ti ljudi hoće" (str. 20.). Ovdje se nalaze opisi koji dočaravaju atmosferu u društvu, očekivanja i gledanja na nejasne prosvjede nekih "usijanih glava" kao dio neke besmislene igre koja se do proljeća 1991. odvijala bez žrtava (str. 20.). No, da stvar izmiče kontroli postalo je jasno na "Krvavi Uskrs" na Plitvicama 31. ožujka 1991., a krvoproliće nad 12 hrvatskih policajaca u Borovu Selu 2. svibnja 1991. okarakterizirano je prijelomnim trenutkom koji se nije mogao tek tako dogoditi u "staloženoj Slavoniji" – tada je postalo jasno da se radi o provedbi "dobro osmišljenoga plana" (str. 20.).

Četvrto poglavlje, "Budnost i okupljanje" (str. 23. – 26.), nastoji dočarati organizaciju i povezivanje stanovništva u prve braniteljske odrede s improviziranim naoružanjem, tajnim sastancima, dežurstvima, pripremanjima skloništa i uličnih zaklona u slučaju napada JNA i pobunjenih Srba. Prilikom ustrojavanja dragovoljačkih postrojbi susreli su se mnogi koji se nisu vidjeli godinama, različitih stranačkih pripadnosti, s različitim vojnim iskustvom i znanjem. No svi su, svjedoče autori, osjećali da su postali "metama arogantnog, nasilnog i nepravednog projekta" te da je spremnost na otpor tom "bahatom srpskom nacionalizmu", "pristranosti JNA" i "bezobraznom huliganstvu i nasilništvu" bila pitanje osobne časti i građanske hrabrosti (str. 24.).

U petom poglavlju, "Počeci rata" (str. 27. – 32.), posebno je naznačen "crni" petak 13. rujna 1991., kada je započeo osječki rat za vojarne JNA. Slijede opisi bombardiranja i raza-

ranja grada i civilnih ciljeva kao posebice nehumane strane cijeloga rata, opisi humanosti i sloge, međugeneracijske solidarnosti, jednostudnosti i zajedništva Osječana i njihove bezuvjetne posvećenosti istom cilju – obrani zemlje.

Slijedeće poglavlje, “Osijek u poluopsadi” (str. 33. – 39.), sadrži kratku retrospektivu povijesnih situacija u kojoj se taj grad nalazio u povijesti – od 16. stoljeća pa do svibnja 1991. godine. Odatle slijedi opis svakodnevice u napadnutom Osijeku, gdje je život sve do ljeta 1992. bio svakodnevno ugrožen. Dotaknulo se prisutnosti teme Osijeka u stranim novinama, stranih novinara i promatrača koji su ga posjećivali u tim najtežim danima te prekograničnoga Pečuha, koji je udomio mnoge baranjske i osječke izbjeglice.

Sedmo poglavlje, “Snage na bojišnici” (str. 40. – 44.), s dvama manjim potpoglavljima, “106. brigada i obrana grada” i “Sukobljene strane”, donosi oskudne i nepotpune podatke o snagama koje su napadale Osijek i onima koje su ga branile, s također nepotpunim podacima o naoružanju i inženjerskom uređenju obrane grada na njegovim južnim i jugoistočnim položajima.

Osmo poglavlje, “Šuma Rosinjača 5. prosinca” (str. 45. – 48.), izravno se dotiče središnje teme knjige prikazujući situaciju u šumi u mjesecima prije kobnoga nadnevka i sudionike koji su se ondje našli na prvoj crti bojišta, uglavnom prvi put u takvoj ulozi i na tako odgovornom položaju, s nedostatkom ikakva ratnoga iskustva, s nedovoljno dobro utvrđenim i osiguranim položajima u šumi s čije se druge strane nalazilo okupirano naselje Tenja s većinskim srpskim stanovništvom. Poglavlje je obogaćeno i sjećanjima branitelja iz osječkih naselja Sv. Rok, Filipovica, Bosutsko naselje i Sjenjak, koji su se smjenjivali na položajima.

S istom se formom intervju nastavlja i u dvama najvažnijim poglavljima: “Veliki prasak” i “Izvlačenje”. Deveto poglavlje, “Veliki prasak” (str. 49. – 59.), kroz intervju s jedanaesticom tadašnjih sudionika borbe na položajima u Rosinjači detaljno prikazuje dramu koja se taj dan odvijala u šumi, kada su udari na Rosinjaču, kao najistureniju točku obrane prema Osijeku, bili jači nego ikada prije.

U desetom poglavlju, “Izvlačenje” (str. 60. – 68.), slijedi nagli prekid opisa tijeka događaja na bojišnici. Ovaj dio donosi sjećanja nekoliko aktera o akciji izvlačenja tijela poginulih branitelja koji su masakrirani i ondje ostavljeni da služe kao mamac onima koji bi ih pokušali izvući iz šume. Akcija je izvedena 13. prosinca, a stanje u šumi prethodno su dobro izvidjeli pripadnici bojne “Frankopan”, elitne postrojbe Glavnoga stožera Oružanih snaga HV-a. Akciju su izveli “Frankopani” i pripadnici 106. brigade HV-a, uspjevši izvući tijela petnaestorice branitelja, a za Mihajlom Pelegrinom još uvijek se traga. U ovom se poglavlju donose sjećanja kamermana-dragovoljca u toj akciji Marija Romulića, dvojice branitelja iz 106. brigade HV-a te Mladena Micolčevića “Padobranca”, koji je akcijom zapovijedao (budući da je cijela akcija snimljena, njezini su dijelovi iskorišteni u spomenutom dokumentarnom filmu). Na kraju poglavlja donose se kratki biografski podaci o trojici najistaknutijih sudionika zbivanja u Rosinjači, a to su bili zapovjednik bojne “Frankopan” Bruno Zorica Zulu, potom “Frankopan” Mladen Micolčević “Padobranac” te Eduard Bakarac, jedan od utemeljitelja i tada zapovjednik 106. brigade HV-a.

Na kraju je poglavlje “Poginuli” (str. 69. – 78.), koje donosi fotografije i osnovne biografske podatke o svih 16 poginulih branitelja u Rosinjači, od kojih je najmlađi imao 18, a najstariji 44 godine. “Epilog” (str. 79.) kao posljednje poglavlje govori o važnosti 5. prosinca 1991. u obrani Osijeka i Hrvatske.

Knjiga ne sadrži raščlambu povijesnih procesa i razvoja događaja, nego osobni pogled na rat i prosinačke žrtve iz šume Rosinjače, dopunjen komentarima, opisima i refleksijama

te intervjuima branitelja kao okosnicom. U djelu se nalaze slike i fotografije vezane za Osijek i okolicu, počevši od grafike koja prikazuje spaljivanje Sulejmanova mosta na Dravi kod Osijeka 1664., austrijske vojne mape iz 18. stoljeća s lokacijom "Rosinska bara" (drugi naziv za Rosinjaču), tlocrtne karte Osijeka te slike grada iz sedamdesetih godina XX. stoljeća, fotografije iz Domovinskoga rata, prikaze novinskih članaka iz *Glasa Slavonije*, zemljovid s nepotpunim prikazom odnosa snaga na bojišnici jugoistočno od Osijeka te "zamrznute" prizore iz videosnimke izvlačenja poginulih pripadnika 106. brigade HV-a. U knjizi nema podataka o autorima. Izvori i literatura nisu korišteni. Specifičnost ovoga izdanja jest što je prva knjiga iz tematike Domovinskoga rata u zvučnom izdanju (na CD-u), čime je prilagođena za slijepe i gluhoslijepe osobe.

Ukupno gledajući, knjiga govori manje nego dokumentarni film (nastao godinu prije knjige). Uza sve opise i intervjuje donosi manje detalja vezanih za samu akciju izvlačenja i okolnosti stradanja šesnaestorice hrvatskih branitelja. Propuštena je i prilika da se raščisti s kontroverzijama koje postoje glede uzroka koji su doveli do pogibije hrvatskih branitelja. Izdanje knjige bila je dobra prigoda da se to učini. To bi radi stvaranja potpunije slike o slučaju Rosinjača i obrane "nepokorenoga grada" bilo korisnije. Sve iznesene činjenice upućuju na potrebu za jedinstvenim stručnim prikazom cijele obrane Osijeka 1991., gdje bi se dodatno istražilo i na jednom mjestu donijelo sve relevantne činjenice o toj temi.

IVAN MIHANOVIĆ

Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 410 str.

U studenome 2013. izdavačka kuća Srednja Europa objavila je zbornik radova *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*. Riječ je o prijevodu engleskoga izvornika *Yugoslavia's Sunny Side. A History of Tourism in Socialism (1950s–1980s)* (Budimpešta, 2010.) nastalog na temelju rezultata znanstvenoga projekta *Tourism and Leisure Cultures in Socialist Yugoslavia* (Sveučilište u Grazu, 2005. – 2008.) i znanstvenoga skupa istoga naziva održanog u Grazu 2007. godine. Urednici hrvatskoga izdanja su povjesničari Damir Agičić i Igor Duda, koji su ujedno napisali i predgovor za hrvatsko izdanje.

Zbornik otvara predgovor vodećega povjesničara dokolice Johna K. Waltona "Predgovor: neki konteksti za povijest jugoslavenskog turizma" (str. 9. – 21.), u kojemu autor opisuje zastupljenost i viđenja Jugoslavije u stranim vodičima (poglavito britanskim) od kraja XIX. stoljeća do 1960-ih, na temelju kojih donosi kvantitativnu i kvalitativnu ocjenu turizma u komunističkoj Jugoslaviji. Slijedi uvod uredničkoga dvojca Taylor i Grandits "Turizam i stvaranje socijalističke Jugoslavije. Uvod" (str. 23. – 51.), u kojemu objašnjavaju ulogu turizma u formiranju društva i kulturnoj izgradnji. Smatraju da je turizam kao "područje političke mobilizacije i ekonomskog preuređenja... zrcalio recentne političke i ideološke promjene" (str. 27.).

Radovi su organizirani u tri tematske cjeline. Prva je *Odmor po naredbi*, a otvara je rad hrvatskoga povjesničara Igora Duda "Od radnika do turista. Prava, želje i stvarnost socijalnoga turizma u socijalističkoj Jugoslaviji" (str. 55. – 87.). Autor donosi detaljnu analizu stvaranja socijalnoga turizma u Jugoslaviji, baziranog na razvoju jugoslavenskoga zakonodavstva i primjeni komunističke ideologije. Opisuje napore vlasti da uvjeri radno stanov-